

EEN PLATTEGROND VAN DE MACHT

Inleiding
tot politiek
en politieke
wetenschappen

EEN PLATTE GROND VAN DE MACHT

Carl Devos (red.)

ACADEMIA
PRESS

Uitgeverij Academia Press
Ampla House
Coupure Rechts 88
9000 Gent
België

www.academiapress.be

Uitgeverij Academia Press maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij,
de boeken- en multimediativisie van Uitgeverij Lannoo nv.

ISBN 978 90 209 7450 8
D/2025/45/409
NUR 754

Devos, Carl. (red.)
Een plattegrond van de macht. Inleiding tot politiek en politieke wetenschappen
Gent, Academia Press, 2025, 602 p.

Dertiende editie, 2025
Twaalfde editie, 2024
Elfde editie, 2023
Tiende editie, 2022
Negende editie, 2021
Achtste editie, 2020
Zevende editie, 2019
Zesde editie, 2018
Vijfde editie, 2017
Vierde editie, 2016
Derde editie, 2015
Tweede editie, 2014
Eerste editie, 2012

Vormgeving cover: Joost Van Lierop
Vormgeving binnenwerk: LetterLust | Stefaan Verboven

© Carl Devos & Uitgeverij Lannoo nv, Tielt

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk,
fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

Woord vooraf	10
--------------------	----

Hoofdstuk 1

Politiek en politicologie	13
--	----

1 Wat is politiek?	16
1.1 Een fundamentele vraag	16
1.2 Essentiële onderdelen van politiek	19
1.3 Enkele bijdragen uit de geschiedenis	21
1.4 Een poging tot synthese	22
1.5 Politiek en conflicten	23
2 Over politicologie	29
2.1 Is politicologie een wetenschap?	29
2.2 Kan de politieke wetenschap objectief zijn? ..	33
2.3 Een discipline met taalproblemen	36
3 Benaderingen in de wetenschap der politiek	38
3.1 Inleiding	38
3.2 Behaviorisme	39
3.3 Institutionalisme	41
3.4 Rationele-keuzebenaderingen	43
3.5 Systeembenaderingen	49
3.6 Interpretatieve, constructivistische benaderingen	51
3.7 Structurele (-functionalistische) benaderingen	53
3.8 Marxisme	55
4 Uitleiding	57

Hoofdstuk 2

Ideologieën	63
--------------------------	----

1 Inleiding	66
2 Een oud, felbediscussieerd concept	67
2.1 Geschiedenis van het concept ideologie	67
2.2 Discussies over ideologie	69

3 Wat is ideologie?	71
4 De morfologie van ideologieën	72
5 Links en rechts: een gps in de politiek?	74
5.1 Oorsprong van links-rechts	74
5.2 Relevantie van links-rechts	75
5.3 Ontdubbeling van links-rechts	77
6 Een beknopt overzicht van enkele ideologieën	78
6.1 Inleiding	78
6.2 Liberalisme	80
6.3 Conservatisme	82
6.4 Socialisme	86
6.5 Nationalisme	89
6.6 Ecologisme	91
7 Is er nog een toekomst voor ideologieën? ...	93
7.1 Het einde van de ideologie?	93
7.2 En het populisme dan?	94
8 Uitleiding	95

Hoofdstuk 3

Macht	101
--------------------	-----

1 Inleiding: macht is een moeilijk vak	104
2 Wat is macht?	105
2.1 De bestanddelen van macht: de visie van Dennis Wrong	107
2.2 De moeilijke verhouding tussen macht en invloed	109
3 Vormen van macht	111
4 Bronnen van macht	112
5 Dimensies van macht	114
5.1 De eerste dimensie: het pluralisme	114
5.2 De tweede dimensie: de kritiek op het pluralisme van Bachrach en Baratz	116
5.3 De derde dimensie: de visie van Steven Lukes	118
6 Potentiële, 'onzichtbare' macht?	120

7	Structurele macht	123
8	Hoe macht meten?	126
8.1	De reputatiemethode	128
8.2	De decisie- of besluitvormingsmethode	129
8.3	Het effectenonderzoek	130
8.4	De positiemethode en het netwerk- onderzoek	130
8.5	Meting van macht in termen van machtsbronnen	132
9	Uitleiding	133

Hoofdstuk 4

Macht in weinig handen 137

1	Inleiding: betekenis van de studie van elites	140
1.1	Studie van elites is de studie van macht en dus van de samenleving	140
1.2	Politieke elites zijn niet per se problematisch	140
1.3	België is een elitair politiek systeem	141
2	Elite: oorsprong, beschrijving, criteria en onderzoek	142
2.1	Oorsprong	142
2.2	Beschrijving	143
2.3	Criteria	144
2.4	Veel onderzoek over elites, minder theorie	144
3	Wie heerst? Iedereen, velen of sommigen?	145
3.1	En het marxisme dan?	146
3.2	Het pluralisme	147
3.3	Het elitisme	151
3.4	Het (neo)corporatisme	158
4	Hedendaags eliteonderzoek	166
5	Procesbenadering van politieke rekrutering: Pippa Norris	167
6	Selectie van kandidaten	170
6.1	Methodes van kandidatenselectie	172
6.2	Selectiecriteria	174
6.3	Kandidatenselectie in België	174
7	Profiel van de politieke elite	177
8	Uitleiding	177

Hoofdstuk 5

Macht in veel handen 185

1	Inleiding	188
2	Politieke cultuur	188
2.1	Inleiding	188
2.2	Wat is 'politieke cultuur'?	188
2.3	The Civic Culture	192
2.4	Subculturen en breuklijnen	198
3	Politieke socialisatie	204
3.1	Mensen zijn geen computers	204
3.2	Wat is politieke socialisatie?	204
3.3	Een heel leven lang?	206
4	Politieke participatie	206
4.1	Inleiding	206
4.2	Verschillende benaderingen en evolutie van het concept	207
4.3	Vormen van politieke participatie	209
4.4	Stemgedrag	217
5	Sociale bewegingen	226
5.1	Inleiding	226
5.2	Begripsafbakening	227
5.3	Ontstaan van sociale bewegingen	229
5.4	De toekomst van nieuwe bewegingen	233
6	Uitleiding	234

Hoofdstuk 6

Politieke partijen 245

1	Inleiding: wat is een politieke partij?	248
2	Het ontstaan van politieke partijen	252
2.1	De institutionele benadering	252
2.2	Het traditionele breuklijnenmodel	253
2.3	Naar nieuwe breuklijnen?	255
3	Typologieën van partijen	257
3.1	Kaderpartijen vs. massapartijen	259
3.2	De catch-all party	260
3.3	Massabureaucratische vs. electoraal- professionele partijen	262
3.4	Cartel parties	262
3.5	Business-firm parties	265
3.6	Partijtypes in meerlagigheid: franchise en stratarchie	267
4	Functies en disfuncties van partijen	271
4.1	De programmatische functies	271
4.2	Positionele partijfuncties	272
4.3	Civiele functies	274
4.4	Disfuncties van partijen	275
4.5	Participatie	276

4.6	Functieverlies van partijen	278
5	Partijorganisatie	279
5.1	De partijvoorzitter en het dagelijks bestuur	280
5.2	Het partijbureau en de partijraad	281
5.3	Het partijcongres	282
5.4	De partijafdelingen en nevenorganisaties	282
5.5	De partijleden	283
6	Partijsystemen	284
6.1	Omschrijving en indelingen	285
6.2	Indeling volgens het aantal partijen	286
6.3	De indeling van Sartori	292
7	Uitleiding	295

Hoofdstuk 7

Staat en parlement

1	Inleiding	308
2	De staat	308
2.1	Wat is een staat?	308
2.2	Begrippen die aanleunen bij de staat	312
2.3	De staat en zijn burgers	314
3	Typologieën van politieke stelsels	316
3.1	Liberaal democratie vs. autoritarisme	317
3.2	Presidentieel vs. parlementair systeem	320
3.3	Unitaire vs. (con)federale staten	320
4	Parlementen	327
4.1	Wat is een parlement?	327
4.2	Functies van parlementen	328
4.3	Structurele kenmerken van een parlement	331
4.4	Interne organisatie van het Parlement	338
5	De wetgevende macht van het Parlement	342
5.1	Bevoegdheidsverdeling binnen het federaal Parlement	342
5.2	Hoe komt een wet tot stand?	344
5.3	Quid de Senaat?	347
5.4	Wetten met een bijzondere meerderheid	347
5.5	De alarmbelprocedure	348
5.6	Het Parlement als grondwetsherziener	348
6	Lopende zaken	349
7	De controlerende taak van het Parlement	350
7.1	Vragen, interpellaties, moties, resoluties en aanwezigheid van de ministers	350

7.2	Parlementaire onderzoekscommissies	354
7.3	Controle naar aanleiding van de goedkeuring van de begroting	354
7.4	Vertrouwen geven aan de regering	354
8	Politieke verantwoordelijkheid	355
9	Staatsvormen en parlement bestuderen	357
10	Uitleiding	359

Hoofdstuk 8

De uitvoerende macht: de regering

1	De regering staat centraal	370
1.1	Inleiding	370
1.2	Het staatshoofd	372
2	De uitvoerende federale macht in België	378
2.1	Rol van het staatshoofd: de koning	378
2.2	Rol van de regeringsleider: de premier	379
2.3	De regering	381
2.4	Ministers en staatssecretarissen	383
2.5	Ministerraad, kernkabinet en kroonraad	385
3	De vorming van de federale regering	389
4	Het ontslag van de federale regering	394
4.1	Op eigen initiatief	394
4.2	Door de Kamer gedwongen	395
4.3	Bij een nieuwe koning	396
4.4	Met of zonder vervroegde verkiezingen?	396
5	Lopende zaken	396
6	Hoe komen regeringsbesluiten van de uitvoerende macht tot stand?	398
7	De uitvoerende macht op regionaal niveau	399
7.1	De Vlaamse regering	399
7.2	Vorming van de Vlaamse Regering	400
7.3	Ontslag van de Vlaamse Regering	401
8	Hoe wordt de (federale) regering in haar taken ondersteund?	401
8.1	Ministeriële kabinetten: functies en kritiek	401
8.2	Enkele aanvullende 'beleidsinstrumenten'	405
9	Regering bestuderen	412
10	Uitleiding	417

Hoofdstuk 9

Democratie en vertegenwoordiging423

1	Inleiding: waarom democratie?	426
2	Wat is democratie?	429
2.1	Op zoek naar een onmogelijke definitie	429
2.2	Betekenenissen van democratie: een bloemlezing	431
2.3	Het imago van democratie	432
2.4	Het belang van verschil	435
2.5	De democratische paradox	436
3	Criteria en voorwaarden van democratie	436
3.1	Verschillende visies	436
3.2	Niet enkel een kwestie van instellingen	437
3.3	Een bijzondere voorwaarde: sociaal kapitaal	439
4	Democratie krijgt meer betekenis dankzij niet-democratische systemen	441
5	De centrale principes van de liberale parlementaire democratie	442
6	Bestanddelen van democratie	444
6.1	Het meerderheidsbeginsel als cruciaal bestanddeel	444
6.2	Door, voor en van het volk	446
7	De deliberatieve democratie	452
7.1	De 'nieuwste' democratievorm	452
7.2	Wat is deliberatieve democratie?	454
7.3	Nog veel is onbekend	456
8	De pacificatiedemocratie	457
8.1	Consensus- vs. meerderheidsdemocratie	457
8.2	Pacificatiedemocratie	458
8.3	Voorwaarden voor pacificatiedemocratie	459
8.4	Hedendaagse betekenis en functioneren?	460
9	Vertegenwoordiging	461
9.1	Inleiding	461
9.2	Wat is vertegenwoordiging?	463
9.3	Vormen van vertegenwoordiging	464
10	Modellen van vertegenwoordiging	467
10.1	Delegate-model	467
10.2	Trustee-model	467
10.3	Mandate-model	468
10.4	Resemblance-model	469
10.5	'Creatieve' vertegenwoordiging	470
10.6	Vertegenwoordiging van bovenaf of van onderuit; controle vooraf of achteraf	471
11	Uitleiding: wat nu met de democratie?	473

Hoofdstuk 10

Verkiezingen483

1	Inleiding	486
2	Meerderheidsstelsels	487
2.1	Soorten meerderheidsstelsels	487
2.2	Het FPTP-stelsel in het Verenigd Koninkrijk	489
2.3	Het tweerondenstelsel in Frankrijk	491
2.4	Voor- en nadelen van meerderheids- stelsels	492
3	Proportionele stelsels	493
3.1	Soorten proportionele stelsels	493
3.2	Determinanten van proportionaliteit	494
3.3	Het lijst PR-stelsel in Nederland	496
3.4	Voor- en nadelen van proportionele stelsels	497
4	Gemengde stelsels	498
4.1	Soorten gemengde stelsels	498
4.2	Het MMP-stelsel in Duitsland	498
5	Kiesstelsels en partijssystemen	499
6	De geschiedenis van de Belgische kiesstelsels	500
6.1	Het cijnskiesrecht (1831-1893)	500
6.2	Het algemeen meervoudig stemrecht voor mannen (1893-1921)	501
6.3	Het algemeen enkelvoudig stemrecht voor mannen (1921-1948)	502
6.4	Uitbreiding van het AES naar vrouwen	503
6.5	Hervormingen in de jaren 1980 en 1990	503
6.6	De invoering van de provinciale kieskringen	504
6.7	De zesde staatshervorming	505
7	De verkiezing van de Kamer van Volksvertegenwoordigers	506
7.1	De kieskringen	506
7.2	De verdeling van de zetels over de partijen	507
7.3	De aanwijzing van de gekozen titularissen en de opvolgers	509
7.4	Opkomstplicht, blanco en ongeldige stemmen	512
7.5	De gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen	513
7.6	Elektronisch stemmen	514
8	De verkiezing van de deelparlementen	514
8.1	Het Vlaams Parlement	514
8.2	Het Waals Parlement	515
8.3	Het Brussels Hoofdstedelijk Parlement	515

9	De lokale verkiezingen	516
9.1	De gemeenteraadsverkiezingen	516
9.2	De provincieraadsverkiezingen	518
10	De Europese verkiezingen	519
11	De rol van voorkeurstemmen	519
12	Uitleiding: kieshervormingen	522

Hoofdstuk 11

De Europese Unie

1	Inleiding	534
2	Het Europese integratieproject: historisch overzicht	535
2.1	Hoe het begon	535
2.2	Verdieping van de Europese integratie	536
2.3	Aarzeling en nationale soevereiniteit	539
2.4	Uitbreiding van de Europese club	540
2.5	Uit de Europese Unie stappen?	541
3	De instellingen van de Europese Unie: hoe werkt de Unie?	542
3.1	Soorten beslissingen	542
3.2	Europese instellingen en organen	543
4	Europese integratietheorieën	547
4.1	Neofunctionalisme	547
4.2	Intergouvernementalisme	549
4.3	Verfijningen van de grote theorieën	550
4.4	Nieuw institutionalisme	551
4.5	Comparativisme	555
4.6	'Multi-level governance'	556
5	De invloed van de EU op de nationale politiek: europeanisering	557
5.1	Europeanisering als onderzoeksdomein	557
5.2	Een voorbeeld: de impact van de EU op de begrotingen van de lidstaten	559
6	Politiek debat: wat voor EU willen we?	562
6.1	Contestatie van het Europese project	562
6.2	Een democratisch deficit?	564
7	Uitleiding	569

Hoofdstuk 12

Internationale politiek

1	De actoren van de internationale politiek	578
2	Theoretische perspectieven op de internationale politiek	581
3	Schuivende machtsverhoudingen en conflict	586
4	De hedendaagse multipolariteit	589
5	Actuele spanningen en conflicten	590
6	Globalisering en meervoudige crisissen	596
7	Samenwerking in een verbrokkelde wereld	597
8	Uitleiding: een wereld in diepe crisis	600

WOORD VOORAF

Voor u ligt de dertiende uitgave van *Een plattegrond van de macht. Inleiding tot politiek en politieke wetenschappen*. De eerste editie verscheen in 2011 als een uitwerking van *De kleermakers en de keizer. Inleiding tot politiek en politieke wetenschappen* (2006). Al ruim twintig jaar is door velen hard gewerkt aan dit handboek.

De opzet bleef al die tijd onveranderd. *Een plattegrond van de macht* is een inleidende kennismaking met politiek en politicologie. We beogen geen volledigheid noch specialisatie. We leggen wel een stevige basis, waarna lezers via de vele referenties zelf op verkenning kunnen gaan in de wondere wereld van politiek en politicologie. Zo blijft het boek ook na de laatste les nuttig. Het is geschreven voor een divers publiek van studenten, uit vele verschillende opleidingen en probeert de belangrijkste thema's, actoren en processen van de politiek te verduidelijken.

Die kennismaking verloopt langs twaalf hoofdstukken. Uiteraard beginnen we met de vraag wat politiek is en welke bijzonderheden de studie van politiek (hoofdstuk 1) kenmerken. Politicologie is geen waardevrije discipline, maar de benaderingen van waaruit deze wetenschappers de werkelijkheid willen begrijpen zijn verschillend van de ideologieën (hoofdstuk 2) waarmee politici die werkelijkheid vorm willen geven. Om de bestaande werkelijkheid om te vormen tot de in ideologieën beschreven ideale werkelijkheid, is macht (hoofdstuk 3) nodig. Macht is allicht hét centraal concept in de politicologie. Die macht is in elk systeem ongelijk verdeeld: ook in een

democratie hebben weinigen disproportioneel veel macht in handen (hoofdstuk 4). Gelukkig hebben in een democratie niet enkel de bestuurders, maar ook de bestuurden macht. Die betrokkenheid van vele burgers bij politiek staat centraal in hoofdstuk 5. Zeker in België zijn vooral politieke partijen (hoofdstuk 6) van groot belang, ze hebben vaak meer invloed dan georganiseerde burgers. Partijen spelen een essentiële rol in het parlement (hoofdstuk 7) en in de regering (hoofdstuk 8). Die wetgevende en uitvoerende macht regelen het maatschappelijk verkeer. In veel landen spelen al deze processen zich af binnen een democratie (hoofdstuk 9). Wat wil dat zeggen? Dat wil onder andere zeggen dat vertegenwoordiging en verkiezingen (hoofdstuk 10) cruciaal zijn. Omdat de politiek zich niet tot het nationale niveau beperkt, belichten we in de twee laatste hoofdstukken de Europese (hoofdstuk 11) en internationale (hoofdstuk 12) politiek.

De hoofdstukken zijn vaak langs een terugkerend patroon opgebouwd: wat betekenen de centrale concepten, actoren, instellingen of processen? Wat is hun geschiedenis? Welke zijn de voornaamste auteurs en benaderingen die ons inzicht kunnen geven? Welke vragen kunnen we er over stellen?

Om zo dicht mogelijk bij de leefwereld en kennis van de meerderheid van de lezers te blijven en om de informatie voor hen zo bruikbaar mogelijk te maken, hebben we de uiteenzetting vanuit een Vlaams-Belgische case opgezet. Een handboek in comparatieve politicologie is dit dus niet. Dat wil zeggen dat we aantonen

hoe de regering of het parlement in België werkt. We richten ons daarbij vooral op het federale beleidsniveau, maar ook andere komen waar nuttig aan bod.

Dit inleidend handboek is geen verzameling van de meest actuele wetenschappelijke onderzoeksresultaten. Ze onderbouwen het boek, maar zijn er niet de kern van. In latere cursussen komen ze ongetwijfeld aan bod. *Een plattegrond van de macht* is een eerste, grondige kennismaking en wil fundamentele inzichten bijbrengen die lezers in staat stellen om zelf kritisch en gefundeerd na te denken over politieke verschijnselen. Daartoe zijn kennis van en inzicht in de basics van de politiek en de politicologie onmisbaar.

Zoals u van een inleidend handboek mag verwachten, houden we de vinger aan de pols van de recente literatuur en evoluties van actoren en instellingen. Daarom is er (in regel) een jaarlijkse update van het handboek. Soms met beperkte wijzigingen, soms wordt steviger ingegrepen. Zo is in deze editie het hoofdstuk over de overheid geschrapt.

Wat u in de hand hebt is het werk van velen. Van de huidige auteurs: Nicolas Bouteica, Robin Devroe, Anna Kern, Dries Lesage, Bart Maddens, Jurgen Neuts, Jan Orbie, Hendrik Vos, Kristof Steyvers, Tony Valcke en Bram Wauters. Maar ook van collega's die in de afgelopen jaren bijdroegen tot eerdere versies. Zonder hen was dit boek niet mogelijk. Bijzondere dank ook aan Lynn Van Overtvelt voor de goede eindredactie, en aan Stefaan Verboven om dit alles in de juiste beeldtaal om te zetten. En veel dank aan Sylvie zonder wie niets mogelijk was geweest.

We wensen u alvast veel leesplezier met dit omvangrijk inleidend overzichtswerk. In de colleges gidsen we u door dit handboek, tonen we wat belangrijker is en hoe een en ander begrepen en gestudeerd kan worden. We illustreren de leerstof met recente voorbeelden en brengen de essentie en verbanden in een verhalend kader. In de lessen (en slides) komt dit handboek helemaal tot leven. Daarna kan het nog jaren dienen als naslagwerk. De vele tussentitels en vet gezette **begrippen** leiden u doorheen de tekst. Die begint met de evidente vraag: wat is dat eigenlijk, politiek?

– Carl Devos, september 2025

*Politics is a system
of interactions in any
society through which
binding or authoritative
allocations are made
and implemented.* (Easton 1965a:52)

POLITIEK EN POLITIECOLOGIE

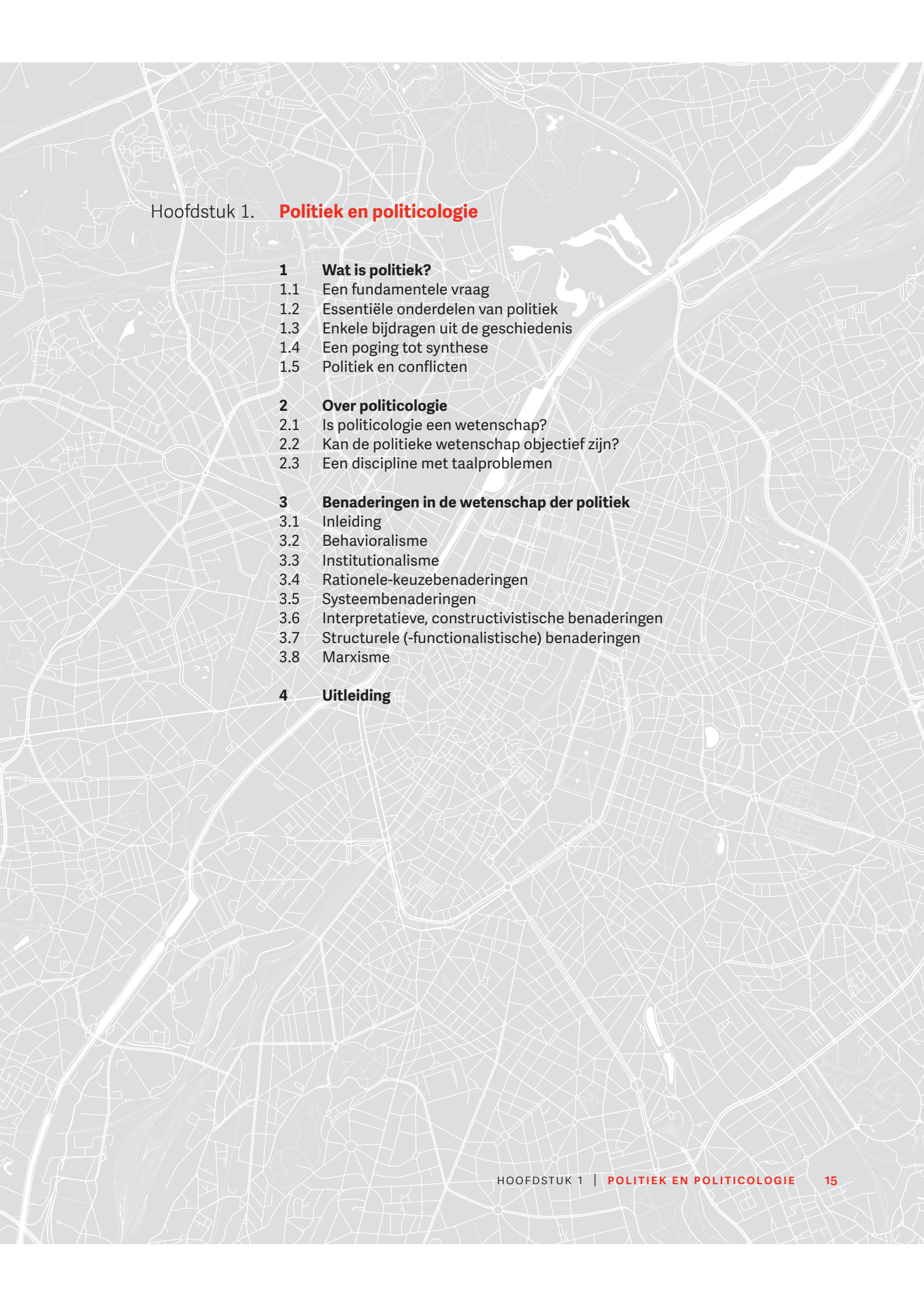
Carl Devos

Hoofdstuk	1.	Politiek en politicologie ←
Hoofdstuk	2.	Ideologieën
Hoofdstuk	3.	Macht
Hoofdstuk	4.	Macht in weinig handen
Hoofdstuk	5.	Macht in veel handen
Hoofdstuk	6.	Politieke partijen
Hoofdstuk	7.	Staat en parlement
Hoofdstuk	8.	De uitvoerende macht: de regering
Hoofdstuk	9.	Democratie en vertegenwoordiging
Hoofdstuk	10.	Verkiezingen
Hoofdstuk	11.	De Europese Unie
Hoofdstuk	12.	Internationale politiek

Vragen

1. Wat is de **oorsprong** en **complexiteit** van het begrip politiek?
2. Hoe kunnen we politiek **omschrijven**?
3. Wat is er zo bijzonder aan **politicologie**?
4. Welke **benaderingen** worden in die discipline gebruikt?

Hoofdstuk 1. **Politiek en politicologie**

1 Wat is politiek?

- 1.1 Een fundamentele vraag
- 1.2 Essentiële onderdelen van politiek
- 1.3 Enkele bijdragen uit de geschiedenis
- 1.4 Een poging tot synthese
- 1.5 Politiek en conflicten

2 Over politicologie

- 2.1 Is politicologie een wetenschap?
- 2.2 Kan de politieke wetenschap objectief zijn?
- 2.3 Een discipline met taalproblemen

3 Benaderingen in de wetenschap der politiek

- 3.1 Inleiding
- 3.2 Behaviorisme
- 3.3 Institutionalisme
- 3.4 Rationele-keuzebenaderingen
- 3.5 Systeembenaderingen
- 3.6 Interpretatieve, constructivistische benaderingen
- 3.7 Structurele (-functionalistische) benaderingen
- 3.8 Marxisme

4 Uitleiding

1 Wat is politiek?

1.1 Een fundamentele vraag

Het studieobject van de politicologie

Politicologen bestuderen ‘de politiek’. Dat is een van de weinige kenmerken die hen onderscheiden van andere sociale wetenschappers. De politicologie heeft evenwel geen monopolie op de studie van de politiek. Ook andere disciplines – zoals bv. sociologie, bestuurskunde, geschiedenis, recht, economie, communicatiewetenschappen – bestuderen soms facetten van de politiek. Wat politicologen onderscheidt is niet enkel dat zij alleen maar en dus het meest de politiek bestuderen, maar ook dat zij alle nuttige inzichten uit die andere disciplines integreren en toepassen op de politiek. De politicologie is m.a.w. een **integratiewetenschap** waarin inzichten en methodes uit zusterdisciplines als ondersteuning gebruikt worden voor de studie van politieke verschijnselen en processen.

Voor sommige politicologen, zoals de Nederlandse hoogleraar Bart Tromp (1944-2007) is de politieke wetenschappen zelfs geen afzonderlijke wetenschappelijke discipline. Dat er een aparte discipline met deze naam (politicologie, politologie, politieke wetenschappen, wetenschap der politiek) bestaat, is voor Tromp het gevolg van politieke beslissingen over de organisatie van de universiteit. Er bestaat voor hem **geen specifieke politieke wetenschap**, althans niet op wetenschappelijke gronden.

Volgens Tromp onderscheidt politicologie als sociale wetenschap

“zich van de andere in het object van hun studie, maar niet in wetenschappelijke methoden die specifiek zijn voor de politieke wetenschap.” (Tromp 2002:65)

Er bestaat bovendien ook **geen algemeen aanvaarde wetenschappelijke theorie** van het politieke:

“Political science has not yet produced an all encompassing theory that incorporates most, if not all, of its models as those that exist among the natural sciences, such as the theory of relativity in physics or evolution in biology. [...] Everyone can develop his or her own theories and models and claim to have discovered the truth, until someone else comes around to disprove them.” (Jacobsohn 1998:5)

De politicologie kent ook **geen algemeen aanvaard centraal begrippenkader**. Woorden zoals ‘macht’ of ‘overheid’ worden zeer uiteenlopend omschreven. Er is geen neutrale taal. Voor Burnham en zijn medeauteurs is politiek in vele opzichten

“the junction subject of social sciences, born out of history and philosophy, but drawing on the insights of economics and sociology and, to a lesser extent, the study of law, psychology and geography. This openness to other perspectives can enrich the discipline, but also leaves it open to the accusation that it lacks a distinctive theoretical and methodological core.” (Burnham, Gilland, Grant & Layton-Henry 2004:8)

De **openheid** en het **eclecticisme** van de politicologie maken de discipline m.a.w. kwetsbaar voor de kritiek als zou ze geen eigenheid, geen **unique selling proposition** bevatten. Dit zogenaamde gebrek aan onderscheidende kern leidt wel eens tot de bewering dat de politieke wetenschappen eerder een *field of enquiry* dan een afzonderlijke discipline vormen.

Maar ongeacht de vraag of politicologie een eigen discipline is, waarop doorgaans een bevestigend antwoord volgt, is er alvast consensus over de stelling dat politiek hét onderwerp van de politicologie is.

Wat is dat studieobject dan?

Een inleiding op de politieke wetenschappen kan dus met niets anders starten dan met de vraag: wat is politiek? Wat maakt verschijnselen en processen tot politieke, dus tot politicologisch relevante verschijnselen en processen? Die vraag is **fundamenteel**, maar zeker niet evident. Ze is fundamenteel omdat ze raakt aan de essentie van de discipline, haar afbakening en inhoud. Ze is niet evident, omdat politiek moeilijk te omschrijven is. Op de vraag wat politiek is, volgen vele verschillende antwoorden. Vaak blijft die omschrijving dan ook vaag, zoals in de visie dat politiek ‘betrekking heeft op het sturen van een samenleving’ of ‘op het geheel van afspraken die nodig zijn om het geordend leven in een grote groep mogelijk te maken’. Van zodra het concreter moet worden, ontstaat discussie.

In hun recentste standaardwerk *Politics* omschrijven Heywood en Laing (2025:2) politiek zeer ruim als:

“The activity through which people make, preserve and amend the general rules under which they live. Politics is thus inextricably linked to the phenomena of conflict

and cooperation. (...) Politics is better thought of as the search for conflict resolution than as its achievement, as not all conflicts are, or can be, resolved."

McCormick, Hague en Harrop benoemen in *Comparative Government and Politics* (2025:15-16) drie kenmerken van politiek waarover weinig discussie bestaat:

"It is a collective activity, occurring between and among people. (...) It involves making decisions regarding a course of action to take or avoid or a disagreement to be resolved. Once reached, political decisions become policy for the group, binding and committing its members."

Omschrijving van politiek is het onderwerp van politieke discussies

Het **debat tussen politici** over de vraag of iets een politiek probleem is, komt o.a. omdat de omschrijving van het begrip politiek vaak samenvalt met wat door de staat, door de overheid geregeld mag, kan of zelfs moet worden. Wat als politiek wordt omschreven, wordt vatbaar voor politiek ingrijpen en dus voor collectief, lees: **overheidsoptreden**. Als een kwestie politiek is, dan mogen of moeten politici zich ermee inlaten. Vandaar de vaak gehoorde discussie: is dit een politiek probleem? Mag of moet de politiek zich daarmee bezighouden? Wat is de reikwijdte van politiek? Dat is nog iets anders dan de vraag welk beleid er t.a.v. politieke problemen gevoerd moet worden.

Het antwoord op de vraag of iets politiek is, is door de tijd heen sterk veranderd. Vandaag zijn allerlei problemen politiek die dat vroeger niet waren. Vroeger was er geen sprake van de bescherming van de privacy van burgers tegen grote internationale sociale mediabedrijven. Er zijn allerlei nieuwe uitdagingen waar de politiek zich vandaag wel en vroeger niet moest over uitspreken. De politiek kent over de tijd heen een evolutie: in de loop van de 19de eeuw moest de politiek zich maar met een beperkt aantal zaken inlaten. Dat kwam neer op een soort **minimal state**, die vooral zorgde voor orde en tucht, de bescherming van grenzen en van het eigendomsrecht, en die slechts een beperkt aantal 'verzorgende taken' opnam waarvoor ook belastingen nodig waren. Daartegenover staat de hedendaagse in sommige landen voorkomende **nanny state**, de alomtegenwoordige, 'interventionistische' welvaartsstaat die de mens begeleidt van wieg tot graf en zich op vraag van velen over veel en veel verschillende onderwerpen moet buigen.

Omschrijving van politiek is het onderwerp van politicologische discussies

Niet enkel politici, ook politicologen verschillen van mening met elkaar over de vraag wat politiek is. Voor van der Brug en Heemskerk (2017) is het niet zo dat politicologen zich allemaal met volstrekt andere onderwerpen bezig houden, maar de auteurs merken op dat er **geen algemeen aanvaarde definitie** van politiek bestaat en

"dat de politicologie als wetenschappelijke discipline niet heel scherp afgebakend is van andere onderzoeksvelden, zoals economie of sociologie." (2017:16)

Moeten we als politicologen de besluitvorming van een studentenclub bestuderen of niet? Gaat politiek niet enkel over overheden en staten, partijen, parlementen, regeringen, administratie, belangengroepen en allerlei internationale organisaties? Is de discussie binnen een studentenclub over de besteding van het budget en nieuwe regels voor de verkiezing van een presidium ook voer voor politicologen? Burgers doen immers ook aan politiek, op plaatsen waar je het niet vermoedt. Maar ook al die vormen van politiek bestuderen is onmogelijk. Op de vraag 'wat is politiek?' bestaat

"helaas geen antwoord [...] dat niet voor bestrijding vatbaar is. Politicologen verschillen onderling grondig van mening over de manier waarop de politieke werkelijkheid het best kan worden gekend en hanteren, in samenhang daarmee, ook sterk uiteenlopende omschrijvingen van het object van hun wetenschappelijke bezigheid – politiek. [...] Het meningsverschil richt zich onder meer op de reikwijdte van politiek." (van Putten 1994:29)

De reikwijdte van de politiek: domein/arena vs. aspect/proces

Over die reikwijdte van politiek is al heel wat inkt gevloeid. In hun *Theory and Methods in Political Science* merken **Marsh en Stoker** op dat er twee globale benaderingen zijn om politiek te definiëren:

"the first defines the field of study by reference to an arena or particular set of institutions. [...] The second approach to the definition of the political sees it as a social process that can be observed in a variety of settings. [...] The alarm bells might be ringing here since it appears that political scientists

*cannot even agree what the subject matter of their discipline should be. Yet, our view is that **both arena and process definitions** have their value.”*
(Marsh & Stoker 2010:7, 8)

Volgens de auteurs is een **arena- of domeinbenadering vs. een proces- of aspectbenadering** van politiek mogelijk. Die indeling komt overeen met de twee brede benaderingen in de definitie van politiek die ook Heywood onderscheidt:

“In the first, politics is associated with an arena or location, in which case behaviour becomes ‘political’ because of where it takes place. In the second, politics is viewed as a process or mechanism, in which case ‘political’ behaviour is behaviour that exhibits distinctive characteristics or qualities, and so can take place in any, and perhaps all, social contexts.”
(Heywood 2013:3)

Dat komt neer op respectievelijk de domein- en de aspectbenadering. Sommigen zien politiek als een onderdeel, een **aspect van alle sociale verhoudingen**, van alle gedrag. Het politieke aspect van menselijke verhoudingen kan volgens deze invalshoek onderscheiden worden van andere aspecten. Er zijn in de literatuur veel verschillende ‘aspecten’ van sociale verhoudingen te vinden die door die auteurs als politiek worden gezien: gezamenlijk beslissen, verdeelvraagstukken, gebruik van macht, conflict en samenwerking, omgaan met diversiteit en schaarste, bepalen van gemeenschappelijke doelstellingen, enzovoort. Al deze definities hebben met elkaar gemeen dat ze geen betrekking hebben op specifieke instellingen of sectoren: politiek kan dus overal in de samenleving aanwezig zijn.

Tegenover de gedachte dat politiek een aspect van allerlei levenssferen is, staan beschrijvingen die politiek beperken tot een **afgebakende sfeer** van menselijke organisaties, instellingen en actoren, tot een specifieke sector in de samenleving, tot een bepaalde arena of set van instellingen. In deze visie is er dus sprake van een afzonderlijk politiek domein, zoals de staat of het overheidsbeleid. Politicologie gaat dan om de studie van actoren en processen in deze afgebakende sfeer van de samenleving. Dat betekent bijvoorbeeld dat machtsverhoudingen tussen de top en de basis (nochtans een belangrijk aspect van ‘politiek’) van sportfederaties en de studie van besluitvormingsprocessen binnen deze organisaties buiten het

bestek van de politicologie vallen. Veelal concentreren politicologen die politiek in deze zin omschrijven, zich tot de formele werking van politieke instellingen, zoals regering, partijen, administratie of parlement.

Nood aan een omschrijving

De reikwijdte van politiek – lees: wat er allemaal onder valt – bepalen stelt ons al voor heel wat fundamentele uitdagingen. Maar we kunnen niet anders dan het begrip omschrijven. Zonder een omschrijving kunnen we immers ons werkveld niet afbakenen: als alles politiek is, is dat niet werkbaar. Als niets politiek is, het handboek hiermee afgelopen. Het antwoord ligt dus ergens tussenin en de zoektocht naar dat antwoord is het **onderwerp van dit eerste hoofdstuk**.

We beloven niet dat we een ultieme, algemeen aanvaarde definitie van politiek zullen vinden. Die is er immers niet, dus moeten we dat ook niet forceren. Over de bestanddelen, basisingrediënten of sleutelconcepten van politiek bestaan veel verschillende visies. Het behoort zelfs tot de essentie van politiek dat er geen eensgezindheid is over wat politiek precies allemaal wel en niet is, toch in een vrije samenleving.

Wezenlijk betwiste begrippen

Misschien is politiek wel wat de politiek theoreticus Walter Bryce Gallie (1912-1998) een **essentially contested concept** (1956) noemde, een concept waarover eindeloos debat bestaat. Gallie onderscheidde vijf voorwaarden voor zo’n begrip, enkel de laatste is hier relevant. Met name dat verschillende stromingen een verschillende opvatting hebben over het correcte gebruik of de juiste interpretatie van het begrip, maar ook dat iedereen erkent dat het eigen gebruik of de eigen interpretatie door anderen, tot op zekere hoogte terecht, betwist kan worden. Gallie gaf zelf enkele voorbeelden: kunst, democratie, christelijke traditie. Het gaat om concepten waarvan de essentie continu onderwerp van debat is:

“what makes these concepts contested is the fact that they appear as signifiers with empirical referents, while they are actually essentially evaluative concepts. [...] Due to the fact that essentially contested concepts are loaded terms, they become inextricably tied to the normative agenda of the user of the word.”
(Haugaard & Ryan 2012:10)

Alle centrale begrippen in de politiek zijn wezenlijk betwist

William **Connolly** gaat daar in zijn boek *The Terms of Political Discourse* (1983) verder op in en stelt dat alle centrale begrippen (macht, belang, vrijheid, elite, klassenstrijd, ideologie, etc.) in de politiek wezenlijk betwist zijn. De invulling van ‘politiek’ is open, zoals gezegd het onderwerp van ‘politieke’ strijd. Op de vraag ‘wat is politiek?’ bestaat

“no incontrovertibly right answer. There are many key concepts in the study of politics that are ‘essentially contested’, including politics itself. These essentially contested concepts reflect differing and competing interpretations of the world and human society. A politics student needs to understand these competing perspectives and different answers, and weigh them against the available evidence. But on many key issues the evidence is not conclusive. Ultimately, you will have to make up your own mind on many aspects of the subject and on the nature of politics itself.”
(Leach 2008:17)

Politiek is een wezenlijk betwist begrip

Daarmee is politiek een clusterconcept, een tros- of **containerbegrip** dat bestaat uit allerlei onderdelen waarvan, volgens Connolly (1983), geen ondubbelzinnige definities gegeven kunnen worden. De woorden die in de verduidelijking van het begrip ‘politiek’ gebruikt worden, worden zelf ook betwist. Kortom, politiek is een essentieel gecontesteerd of wezenlijk betwist begrip omdat alle bouwstenen die gebruikt worden om de inhoud ervan te bepalen, op zichzelf ook gecontesteerd zijn. Die contestatie komt voort uit het feit dat het om cruciale en geladen concepten gaat waarover verschillende visies, benaderingen, geen instemming kunnen bereiken.

En nu? Boeken toe?

Einde van het debat? Neen. Al was het maar omdat niet iedereen deze analyse deelt. We moeten dus nagaan voor welke woorden we wel aanvaardbare omschrijvingen vinden. Ook als niet iedereen ze onderschrijft, moeten we sleutelbegrippen nu eenmaal **verduidelijken**, enkel dan is een gesprek mogelijk. Zonder een min of meer duidelijke invulling kunnen we niet met elkaar spreken of in debat gaan. Daarmee hoeven we het niet over alle aspecten en details eens te zijn, maar het **vastleggen van een kern** is noodzakelijk om een gemeenschappelijke gespreksbasis te hebben. Het feit dat de

betekenis van een begrip wezenlijk betwist wordt, ontslaat ons niet van de verplichting om woorden die we in de wetenschap van de politiek gebruiken, toch nauwkeuriger te omschrijven. Iedereen moet weten wat wij ermee bedoelen, welke verschijnselen we al dan niet met een begrip omvatten. Anders leidt overdreven relativisme ertoe dat geen enkele betekenis beter is dan een andere. Als we alle begrippen betwisten, dan staat niets nog vast en is elk gesprek onmogelijk.

Verscheidenheid en relativiteit zichtbaar maken

We moeten ons evenwel bewust zijn van de betwistbaarheid van veel begrippen uit de politiek. Dit bewustzijn zet ertoe aan om veel aandacht te besteden aan wat die centrale begrippen (ongeveer) betekenen, zeker in een breed inleidend handboek. Het eerste wat mensen die politiek willen bestuderen en begrijpen moeten doen, is een taal aanleren om over politiek te spreken en zich bewust worden van de verschillende manieren waarop je naar politiek kan kijken. Dat zullen we in dit **inleidend handboek** veelvuldig beklemtonen. We proberen vaak de historische wortels van een centraal begrip, eventueel zelfs de etymologische achtergrond te schetsen en de geschiedenis ervan te vertellen. We presenteren stevast ook een palet van verschillende mogelijke definities. Niet om die te studeren, maar om de **verscheidenheid** en relativiteit zichtbaar te maken, om te onderlijnen dat elke omschrijving een keuze is die we moeten expliciteren. We proberen die complexiteit ook zoveel mogelijk te verduidelijken door te tonen welke types of classificaties gemaakt zijn in de literatuur over een centraal concept. Soms zijn er min of meer algemeen aanvaarde standaarddefinities, die we dan ook naar voren schuiven, indien nodig suggereren we zelf een syntheseomschrijving. Laten we de zoektocht naar de syntheseomschrijving van politiek eindelijk starten.

1.2 Essentiële onderdelen van politiek

Politiek is het besturen van een samenleving

Wellicht is de meest eenvoudige, meest algemene van alle definities van politiek: alles wat te maken heeft met **het besturen van een samenleving**. Die omschrijving is zo vaag dat ze weinig controversie opwekt. Al is de verhouding tussen bestuur, politiek en samenleving niet zo evident. Ze zijn alvast innig met elkaar verbonden, maar niet identiek. Vaak wordt een onderscheid gemaakt tussen **polity** (een groep mensen die

samen wonen en die instellingen hebben opgericht om samen te leven, een staatsvorm of bestuursvorm, bv. staten, regeringsvormen, federalisme), **politics** (bv. machtsuitoefening, besluitvorming, vertegenwoordiging, belangenverdediging) en **policy** (beleid, bv. buitenlands of arbeidsmarktbeleid).

Dat politiek verwijst naar de samenleving blijkt ook uit de oorsprong van het begrip. De term 'politiek' is afkomstig van het Oudgriekse **politeia (politika)**, dat verwijst naar alles wat betrekking heeft op de **polis**, op de burgerlijke samenleving, op het leven als burger in de samenleving en op het bestuur van de gemeenschap. De bestuurlijke context waarin deze term begrepen moet worden, is die van de *polis* of stadstaat van de oude Grieken. Het adjectief **politikos** ('de burger of *polis* betreffend') stond er tegenover **idiotikos**, dat 'privé' of 'individueel' betekende (zie: <https://www.worldwidewords.org/weirdwords/ww-idi1.htm>). Een *politès* was dus een burger in zijn hoedanigheid van 'publiek persoon', terwijl een *idiotès* verwees naar diezelfde burger in zijn privéleven. Verder is het voor een goed begrip van de Griekse *polis* van belang dat er nog geen onderscheid gemaakt werd tussen 'publiek' en 'politiek'.

Politiek staat dus voor de zaken die met de *polis* te maken hebben, meer bepaald met het besturen van een samenleving. Dat is een brede definitie van politiek die tegelijk al heel wat zaken – zoals de besluitvorming in een studentenclub – uitsluit.

Van een bevolking op een territorium

Politiek heeft veelal betrekking op een samenleving die verbonden is aan een **territorium** (zoals staten, de EU of internationale organisaties van staten). Er zijn evenwel ook niet-territoriaal gebonden 'verenigingen' waarbij men zich kan aansluiten, denk aan de katholieke kerk. Zo'n lidmaatschap van niet-territoriaal gebonden samenlevingen kan erg verschillen. Het lidmaatschap van een studentenclub is vrijblijvender en minder omvattend dan dat van de katholieke kerk, het is namelijk gericht op enkele specifieke doelen en activiteiten. Het omvat niet alle aspecten van het leven. Er gelden wel regels binnen de studentenclub, maar die regelen slechts een beperkt deeldomein van het studentenleven en de studentengemeenschap. Wie geen lid is van de club is niet door de regels gebonden en leden die het niet eens zijn met de regels kunnen ook opstappen.

Wie lid is van een territoriaal gebonden samenleving, moet evenwel alle regels volgen die op dat territorium

gelden. Ze gelden voor iedereen en zijn veel omvangrijker, ze regelen verschillende, bijna alle levensdomeinen. Dat is een ander soort 'lidmaatschap' dan het functionele lidmaatschap van een organisatie. Wie aan het verplichte territoriale lidmaatschap van een staat wil ontsnappen, moet als het ware verhuizen naar een ander territorium, waar dezelfde of andere regels gelden. Vandaag neemt **de territorialisering van politiek** vooral de vorm van (samenwerking tussen) staten aan. Deze territorialisering van politiek is geen onwrikbaar feit, maar een historische evolutie, die ook kan veranderen. Denk aan de veranderende verhouding tussen verschillende beleidsniveaus (regionaal, nationaal, internationaal). Ook binnen staten ligt de verhouding tussen verschillende territoria (gemeenten, provincies, gemeenschappen en gewesten) niet vast. Zoals verderop in dit handboek zal blijken, is de staat vandaag nog altijd dominant, maar minder dan pakweg een eeuw geleden. Processen van **globalisering, decentralisering, federalisering en Europese integratie** maken dat andere territoriale verdelingen van de samenleving belangrijker zijn geworden. Bovendien is ook de macht van **niet-staatelijke actoren**, zoals Google, Facebook of Apple, heel sterk toegenomen. Hun, ook politieke, invloed is vaak veel groter dan die van staten.

Politiek is de activiteit om in de samenleving bindende collectieve beslissingen te nemen

Het is evident dat op een territorium ook mensen moeten leven voordat er van politiek sprake kan zijn. Naast de vereiste van (onafhankelijk) grondgebied, heeft politiek zoals we die in het voorliggende boek begrijpen, ook betrekking op een **bevolking**, een grote groep mensen, een samenleving. Politiek wordt soms omschreven als de activiteit via dewelke in die samenleving bindende collectieve beslissingen worden genomen, waarmee men de problemen die voortkomen uit het leven in die samenleving vreedzaam probeert op te lossen.

Zo klinkt het ongeveer bij David **Easton**.¹ De definitie van politiek door David Easton (1917-2014) in **A Framework for Political Analysis** is een klassieker: politiek is

"that system of interactions in any society through which binding or authoritative allocations are made and implemented." (Easton 1965a:52)

Politiek gaat over de toebedeling van (materiële en immateriële) waarden: zaken die een gemeenschap

waardevol vindt. Door schaarste bestaan daarover conflicten. Dus is er een instelling nodig die deze toedeling van waarden kan uitvoeren op een manier die in de samenleving als gezaghebbend wordt geaccepteerd. Voor veel waarden is dat de overheid. Zo ontstaat een politiek systeem. Voor Easton staat dat voor het geheel van de interacties waarlangs voor een samenleving waarden bindend gealloceerd worden. Politiek is voor hem dan de bindende besluitvorming en de acties van de overheid, waardoor die verdeling door de meeste mensen in die samenleving de meeste tijd aanvaard worden. Veel economische waarden worden op de markt toebedeeld. Omdat de definitie van politiek breed dreigt te worden, bakent hij haar af door op te merken dat het gaat om de “**authoritative allocation for a society**”: het gaat om beslissingen die gezaghebbend zijn voor de hele samenleving, dus niet enkel voor een sportfederatie. Hij maakt bovendien nog een extra onderscheid tussen politiek en parapolitiek. De interne politieke systemen van groepen of organisaties zijn parapolitieke systemen, zoals een gezin of een bedrijf. Politieke systemen hebben betrekking op de meest inclusieve eenheid, namelijk de samenleving. De vraag is en blijft wanneer iets relevant is voor de hele samenleving; en wat die samenleving eigenlijk is, wie ertoe behoort en wie niet.

Maar politiek kan nog veel meer zijn

Wie definities van politiek in de literatuur leest, moet besluiten dat politiek veel kan zijn: het beheer van de staat of van de publieke zaak, het nemen van collectieve beslissingen, de kunst van het besturen of regeren, het georganiseerde meningsverschil, de kunst van het haalbare, de organisatie van conflict en consensus, de bepaling van wie wat wanneer en hoe krijgt, het proces waarlangs mensen op vreedzame wijze tot een voor iedereen bindende consensus en collectieve doelen komen, de confrontatie van conflicterende belangen en visies, enz. Zoals opgemerkt, werd politiek over de tijd en ruimte heen anders ingevuld.

Een van de manieren om politiek een preciezere inhoud te geven, is nagaan welke betekenis in de loop van de geschiedenis aan dit begrip werd gegeven. Er wordt al meer dan tweeduizend jaar over politiek nagedacht, het is uiteraard onmogelijk om zelfs maar een bescheiden overzicht daarvan op te stellen. In plaats daarvan maken we een heel eigenzinnige, selectieve en dus niet-representatieve keuze van drie ‘**hoogtepunten**’ uit het denken over politiek. Enkele van de vele honderden, duizenden mogelijkheden. Dat

korte, niet-representatieve overzicht moet illustreren hoe uiteenlopend politiek in de loop van de geschiedenis ingevuld is. Het zijn evenwel enkele van de vele belangrijke bijdragen die invloed hebben op de hedendaagse invulling van dat complexe concept.

1.3 Enkele bijdragen uit de geschiedenis

Politiek wordt soms voorgesteld als het streven om voor iedereen of voor zoveel mogelijk mensen het goede te doen, om zoveel mogelijk mensen gelukkig te maken, als de realisatie van de ideale samenleving vanuit de bestaande samenleving. Daarvoor is macht nodig. Deze drie elementen vinden we terug in belangrijke bijdragen in het denken over politiek.

Politiek als het nastreven van het goede leven

Het woord politiek is, zoals gezegd, afgeleid van het Griekse *politika*, dat verwijst naar ‘de zaken die met de polis te maken hebben’. *Polis* verwijst naar de stadstaten, naar de stedelijke samenleving in het klassieke Griekenland. Griekenland bestond, in de 6de-5de eeuw v.C., uit een reeks van dergelijke zelfstandige politieke gemeenschappen, de stadstaten. De *polis* stond voor de geordende samenleving, alleen daarin kon de mens tot volle ontplooiing komen. De mens is lid van de geordende gemeenschap en hoorde ook deel te nemen aan het publieke leven ervan: de mens als burger van de polis (**zoön politikon**). Dat blijkt reeds uit **Aristoteles**’ (384-322 v.C.) *Politica*, de eerste theoretische verhandeling over politiek. Volgens deze filosoof was een volwaardig menselijk leven – **eudaimonia** of het goede leven – enkel mogelijk binnen een politieke gemeenschap. Daar communiceren en overleggen we met anderen. Het eudemonisme (*eu*, ‘goed’ en *daimon*, ‘ziel’) staat voor het streven naar geluk, naar een ‘goede ziel’. Dat goede leven verwijst niet naar genot, maar naar een volwaardig leven waarin alle menselijke capaciteiten beleefd kunnen worden om zo alle morele deugden te ontwikkelen.

De politiek is dus niet beperkend, maar laat integendeel mensen toe om volwaardig te leven. Al geldt dat bij Aristoteles enkel voor vrije mannen, niet voor kinderen, vrouwen, vreemdelingen of slaven, die in de politiek geen enkele rol konden spelen. De *polis* was immers niet enkel een institutioneel gegeven, het was een morele en politieke gemeenschap. Politiek stelt ons in staat om echt menselijk te leven en ons te bevrijden van de beperkingen van ons privéleven.